

نقش زن در آرامش خانواده از دیدگاه آیات و روایات

رقیه تعلیمی گرده^۱

چکیده:

خانواده نهاد فطری و طبیعی انسانی است، و شرط پویایی و استواری آن، وجود روابط صحیح و پایدار میان همسران می باشد. در طول تاریخ، بانوان در خانواده نقشی هستی بخش داشته، و یکی از مهمترین محیط های موثر بر سلامت جسمی و روانی افراد به شمار می رود. در زمینه ی بهبود بهداشت روانی خانواده، نقش زنان به علت مقتضای لطافت روحی و روانی شان و همچنین تناسب خلقت، پررنگتر از دیگران است. نگارنده با درک واقعیات مزبور، هدف اساسی نوشتار حاضر را بر نقش زن در آرامش خانواده متمرکز نموده است. ابتدا مقدمات آن را در زمینه ی مسایلی چون حفظ اقتدار همسر، تامین آسایش جسمی و روحی همسر، خوش رفتاری و خوش گفتاری پرداخته است و سرانجام در بیان موانع آرامش که موجب سلب آرامش یا کم رنگ شدن نقش زن در آرامش خانواده می شود، مسایلی همچون سخت گیری، ناسازگاری، ترش رویی و بیان گلایه ها را مورد بحث قرار داده است. در پژوهش حاضر، روش کتابخانه ای و توصیفی به کار رفته است.

کلید واژه ها:

آرامش، خانواده، زن.

^۱ . طلبه سطح ۲ حوزه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) نمین

مقدمه:

یکی از آسیب‌های جدی ناپایداری و تزلزل در خانواده‌ها، عدم آرامش و روابط مستحکم است که در صورت غفلت ضربه‌های جبران‌ناپذیری بر پیکره‌ی جامعه اسلامی وارد خواهد کرد. خانواده از منظر قرآن پایگاه آرامش و زمینه‌سازی برای نزول الطاف و رحمت خداوندی می‌باشد. رشته حیات خانواده آنچنان باید محکم باشد که هیچ عاملی غیر از مرگ نتواند آن را گسسته کند. توجه به نهاد خانواده یک ضرورت اجتماعی است که نقش موثری در رشد و تکامل همه جانبه جامعه دارد؛ امروزه اختلال در نظام مقدس خانواده و بی‌اعتنایی به اصول ضروری و ارزش‌های آن پایه‌های اصلی زندگی را به تباهی کشیده است. در این مقاله به نقش زن در آرامش خانواده از دیدگاه آیات و روایات پرداخته خواهد شد.

نهاد خانواده اصلی‌ترین رکن جامعه و بستر فرهنگ‌های گوناگون و زمینه‌ساز خوشبختی یا بدبختی انسان‌ها و امت‌ها می‌باشد از این رو اسلام که برنامه سعادت و تکامل بشر است، عنایت ویژه‌ای در به آرامش رساندن و پویایی این نهاد سرنوشت‌ساز دارد. در این بین کسی که بیش‌ترین نقش را در آرامش خانواده ایفا می‌کند، زن می‌باشد که در جایگاه همسر و مادر خانواده است. از این رو ضرورت پرداختن به این مسئله که زن چه نقشی در آرامش خانواده می‌تواند داشته باشد، موجب می‌شود تا علاوه بر شناخت جایگاه زن، در به آرامش رساندن خانواده، تحکیم بنیان خانواده و تربیت صحیح فرزندان نیز میسر شود.

بررسی کتاب‌ها و پژوهش‌های انجام یافته در این زمینه نشان می‌دهد که علیرغم اهمیت خانواده، کمتر به نقش ویژه زن پرداخته شده است؛

به چند نمونه از پژوهش‌های انجام یافته اشاره می‌شود:

- گنجینه معارف/ عوامل آرامش خانواده در سبک زندگی امام علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (سلام الله علیها)، سال ۱۳۹۸/ مجید معارف/ در این نوشتار ابتدا با مرور اجمالی به چیستی در آرامش خانواده، از منظر قرآن کریم با نگاهی اجتماعی و تکیه بر روش داده‌کاوی متون و تحلیل اسناد موجود در خصوص سبک زندگی حضرت علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (سلام الله علیها) مولفه‌های آرامش خانوادگی احصا و تبیین می‌شود؛

- پایان نامه/ قرآن و حدیث/ راهکارهای سالم‌سازی خانواده از دیدگاه قرآن با تکیه بر تفسیر المیزان و تفسیر نمونه/ نرگس سعیدی ابواسحق/ سال ۱۳۹۳ / در این پایان‌نامه نویسنده با توجه به آیات قرآن کریم و با تکیه بر تفسیر المیزان و تفسیر نمونه به بررسی راهکارهای سالم‌سازی خانواده به روش توصیفی تحلیلی پرداخته است؛

- مقاله/ نقش زن در آرامش خانواده/ سال ۱۳۹۵ / زکیه مزیدی معصومه وطنی/ در این مقاله نویسنده هدف اساسی نوشتار خود را بر نقش مهم زن در آرامش روحی و روانی خانواده متمرکز نموده است. ابتدا مقدمات آن را در زمینه‌ی مسائلی چون فلسفه آفرینش زن و عامل بقا نوع بشر بودن وی و سرانجام در بیان عواملی که موجب پر رنگ شدن نقش زن در آرامش خانواده می‌شود به روش توصیفی مورد بحث قرار می‌دهد؛

- مقاله/ نقش تربیتی زن در جامعه اسلامی/ سال ۱۳۹۸/ سمیرا معصومی زواریانی، هدف نویسنده از این پژوهش، بررسی نقش تربیتی زن در جامعه اسلامی و بیان نظر اسلام نسبت به مشارکت زنان در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی با روش توصیفی تحلیلی می‌باشد.

ما در این مقاله سعی داریم نقش زن در آرامش خانواده از دیدگاه آیات و روایات را به روش توصیفی بررسی کنیم.

مفهوم لغوی و اصطلاحی برخی از کلیدواژه‌ها، به جهت آشنایی و نیز درک بهتر مطالب، بررسی و ارائه می‌گردد.

آرامش

معنای لغوی: «آرامش» در لغت به معنی حالتی نفسانی همراه با آسودگی و ثبات^۱ و نیز به معنای آرامش و سکون می‌باشد^۲.

معنای اصطلاحی: در اصطلاح اسم مصدر از آرمیدن است، و در برابر اضطراب و دلهره به کار می‌رود و به حالت نفسانی و صفت روانی و قلبی خاص (آسودگی خاطر، ثبات و طمأنینه) گفته می‌شود^۳.

خانواده

تعریف لغوی: واژه «خانواده» در فرهنگهای لغت فارسی مترادف و به معنای اهل خانه، اهل بیت، طایفه، خاندان، دوده، دودمان و تبار به کار رفته است^۴.

تعریف اصطلاحی: "خانواده از نظر اصطلاحی نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولیدمثل، توسعه می‌یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است"^۵.

۱. نقش ایجابی زن در آرامش خانواده از دیدگاه آیات و روایات

^۱. دهخدا، لغت نامه، اول، ج ۱، ص ۹۸.

^۲. ابن منظور، لسان العرب، ج ۸، ص ۲۰۴؛ احمد فراهیدی، چاپ اول، ج ۲، ص ۱۰۹۵.

^۳. دهخدا، لغت نامه، چاپ اول، ج ۱، ص ۹۸.

^۴. آندراج، فرهنگ آندراج، ذیل خاندان و خانواده.

^۵. محمدی ری‌شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ص ۱۱.

ایمان به خدا از نگاه روانشناسان، سرچشمه‌ای بیکران از آرامش و قدرت معنوی را داراست که هر گونه اضطراب و نگرانی را از انسان زدوده، در برابر هر گونه فشار درونی و بیرونی به انسان مصونیت می‌بخشد.^۱ انسان مؤمن که ریشه‌های اعتقادی خویش را محکم و خلل ناپذیر کرده و در مقام عمل فقط به انجام تکالیف الهی نظر دارد و خداوند را ولی و سرپرست خود می‌داند، هیچگاه هراس و اندوهی به قلبش راه نمی‌یابد:^۲ «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ»؛^۳ خداوند، ولی و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند؛ آنها را از ظلمت‌ها به سوی نور بیرون می‌برد.^۴

۱-۱ آرامش خانواده از دیدگاه قرآن کریم

یکی از اهداف تشکیل خانواده در جامعه‌ی اسلامی کسب آرامش در همه‌ی ابعاد وجودی انسان است. خداوند بر اساس قانون آفرینش انسان را به صورت جفت جفت آفرید تا در محیط خانواده کنار هم قرار گیرند و مایه‌ی آرامش و کمال یکدیگر شوند؛ لذا قرآن با اشاره به نیاز مرد به همسر، زن را عامل آرامش زندگی مرد معرفی می‌کند: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»^۵ «اوست آن که هر یک از شما را از یک نفس آفرید و همسرش را نیز از جنس او قرار داد تا در کنارش آرام یابد و برای برقراری این آرامش دو نعمت مودت (دوستی) و رحمت (مهربانی) را به آنها هدیه داد»^۶. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...»^۷ و «از نشانه‌های او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید که در کنار آنها آرامش یابید و میان شما علاقه و دوستی و مهر باطنی نهاد»^۸.

از بررسی آیه‌ی اخیر چند نکته‌ی تفسیری برداشت می‌شود: «نقش همسر، آرام‌بخشی است. محبت، هدیه‌ی الهی است که با مال و مقام و زیبایی به دست نمی‌آید. هر کس با هر عملی که

^۱. جیمز، دین و روان، چاپ اول، ص ۱۷۸.

^۲. طباطبائی، المیزان، چاپ اول، ج ۲، ص ۵۲۸.

^۳. بقره، ۲۵۷.

^۴. تفسیر جامع البیان

^۵. اعراف/ ۱۸۹.

^۶. تفسیر جامع البیان

^۷. روم/ ۲۱.

^۸. تفسیر جامع البیان

شوهران نیکی کنید و از سرکشی و ناسازگاری نسبت به زنان بپرهیزید از ثواب و پاداش حق بهره مند می شوید، یقیناً خدا همواره به آنچه انجام می دهید، آگاه است.^۱

همان قدر که مهربانی و خوش رفتاری در بین همسران می تواند به تقویت روحیه آنان کمک کند و آن ها را برای ادامه زندگی امیدوار سازد، به تعبیر احادیث، همسر ناسازگار دشمنی است که می تواند انگیزه و روحیه فرد را از بین ببرد و تلاش هایش را برای رسیدن به زندگی بهتر، خنثی کند. از حضرت صادق (علیه السلام) روایت شده است: «پرزورترین دشمنان برای مؤمن، همسر ناسازگار است». این حدیث به خوبی نشان دهنده تأثیر همسر ناسازگار بر زندگی فرد است که پیامدش می تواند از هر دشمنی برای او، بدتر باشد.^۲

گاه این ناسازگاری به دلیل خلق بد فرد است. اخلاق بد و خلق تند یا زبان خشن، هر کدام می تواند به نوعی مایه عذاب همسر و همچنین سایر اعضای خانواده باشد. رسول خدا (صلی اله علیه و آله) در این باره فرموده اند: «بدترین مردم، فرد سختگیر بر خانواده است». شخصی پرسید: «مراد از سختگیری بر خانواده چیست؟» ایشان فرمودند: «اینکه هرگاه مرد وارد خانه شد، همسرش بترسد و فرزندش بهراسد و بگریزد و هرگاه از خانه بیرون رفت، همسرش شاد شود».^۳

۲-۳. ترش رویی

درست است کسی که ناراحتی و خستگی روحی دارد، ناخودآگاه آثار آن در چهره اش نمودار می شود. ولی اسلام به پنهان داشتن درد درون دستور می دهد. انتقال ناراحتی مسائل بیرون از منزل به همسر و یا بالعکس در ارتباط همسران مانع بزرگی در حفظ آرامش و سکون خانواده خواهد بود. امام علی علیه السلام در این رابطه می فرماید: خوش رویی مؤمن در چهره او و اندوهش در دل اوست.^۴

امام سجاد (علیه السلام): حَقُّ رَعِيَّتِكَ بِمِلْكِ النِّكَاحِ فَإِنْ تَعَلَّمَ أَنَّ اللَّهَ جَعَلَهَا سَكَنًا وَ مُسْتَرَا حًا وَ أُنْسًا وَ وَاقِيَةً وَ كَذَلِكَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا يَجِبُ أَنْ يَحْمَدَ اللَّهَ عَلَى صَاحِبِهِ وَ يَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ نِعْمَةٌ مِنْهُ عَلَيْهِ وَ وَجِبَ أَنْ يُحْسِنَ صُحْبَةَ نِعْمَةِ اللَّهِ وَ يُكْرِمَهَا وَ يَرْفُقَ بِهَا وَ إِنْ كَانَ حَقُّكَ عَلَيْهَا أَغْلَظَ وَ طَاعَتُكَ بِهَا أَلْزَمَ

^۱ . ترجمه شیخ حسین انصاریان

^۲ . شهرآرانیوز

^۳ . همان

^۴ . ابن شعبه الحرانی، حسن بن علی، تحف العقول، ص ۲۶۱.

فِيمَا أَحَبَّيْتَ وَكَرِهْتَ مَا لَمْ تَكُنْ مَعْصِيَةً فَإِنَّ لَهَا حَقَّ الرَّحْمَةِ وَالْمُؤَانَسَةِ وَ مَوْضِعَ السُّكُونِ إِلَيْهَا قَضَاءَ اللَّذَّةِ الَّتِي لَا بُدَّ مِنْ قَضَائِهَا وَ ذَلِكَ عَظِيمٌ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ؛ حق زن آن است که بدانی خداوند او را مایه آرامش و آسایش و همدم و پرستار توقرار داده است، همچنین بر هر یک از شما واجب است که خداوند را بخاطر وجود دیگری ستایش کند و بداند که او نعمتی است که خداوند ارزانی داشته و واجب است که با نعمت خداوندی رفتار نیک داشته باشد و او را گرمی بدارد و با او سازگاری کند و هرچند حق تو بر زنت بیشتر است و فرمان‌پذیری از تو، در هر چه دوست می‌داری یا نمی‌پسندی، تا آن‌جا که گناه نباشد، بر او لازم‌تر است، در هر حال او این حق را دارد که از تو مهربانی ببیند و از همدمی تو برخوردار شود، و حق دارد که در برآوردن کامی که به ناچار باید برآورده شود، آرامش و آسایشش تأمین شود و این حقی بس بزرگ است و هیچ نیرو و توانی جز به خداوند نیست.^۱

۴-۲. بیان گلایه‌ها

در یک ارتباط سالم گلایه‌ها و دلخوری‌ها و رضایت‌ها و خشنودی‌ها نیز به طور مناسب مطرح می‌شود. بعضی افراد تا سر صحبت باز می‌شود، حتماً چند گلایه و انتقاد در آستین دارند که طرف مقابل را با طرح آن‌ها آزار می‌دهند. طرح گلایه هر چند در جای خود لازم است، اما نباید در بیان آن‌ها زیاده‌روی کرد. در بیان گلایه باید موقع‌شناس بود و فرصت مناسبی را برای این کار در نظر گرفت. زمانی که مرد خسته و آزردۀ از راه می‌رسد، یا زن به کار ظریفی مشغول است، زمان مناسبی برای بیان ناراحتی یا شکایت نیست. امام صادق (علیه السلام): ثَلَاثَةٌ لَا يُرْفَعُ لَهُمْ عَمَلٌ... وَ امْرَأَةٌ زَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ؛ سه نفرند که هیچ عملی از آنها پذیرفته نمی‌شود... و زنی، که شوهرش نسبت به او خشمگین باشد.^۲

نتیجه‌گیری:

از آنچه گذشت روشن می‌شود که زن نقش مهم و اساسی در آرامش خانواده ایفا می‌کند قرآن در آیات گوناگون به رفتارهایی که مایه‌ی آرامش در خانواده می‌شود، اشاره کرده است؛ از مجموع این

^۱ ابن شعبه الحرانی، حسن بن علی، تحف العقول، ص ۲۶۱.

^۲ عصر ایران <https://www.asriran.com>

آیات می‌توان فهمید که فلسفه‌ی وجودی تشکیل خانواده رسیدن به آرامش برای زوجین است، پس از نگاه اسلام خانواده بر پایه‌ی آرامش و سکونت است. خداوند برای ایجاد آرامش در خانواده، با اصلاح نگرش و رفتار زوجین نسبت به تشکیل خانواده و الگوگیری از سیره‌ی حضرت علی (علیه السلام) و حضرت زهرا (سلام الله علیها) می‌توان به تحکیم مبانی خانواده در جامعه‌ی اسلامی امیدوار بود. روش‌هایی که حضرات معصومین علی (علیه السلام) و فاطمه (علیها السلام) برای استقرار آرامش در زندگی مشترک‌شان به کار بردند، کاملاً عملیاتی، دست‌یافتنی، اجرایی و تکرارپذیر است. هر چند حضرت علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (علیها السلام) معصوم و از استادی همچون رسول گرامی خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) بهره‌مند بودند، اما هر زن و شوهری می‌تواند با عمل به آموزه‌های قرآن و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در مسیر زندگی حضرت علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (سلام الله علیها) گام بردارند. سهم زن در تأمین آرامش خانواده بیشتر است و این بر محوریت زن در حفظ و دوام خانواده و صلاحیت وی برای مدیریت خانواده دلالت دارد. این امر، گذشت و فداکاری بیشتر زن را می‌طلبد. تحقق و تداوم این امر به مشارکت و تلاش همه جانبه‌ی زن و شوهر نیاز دارد استحکام مبانی خانواده و تأمین آرامش آن بیش از آنکه به تأمین لوازم و امکانات زندگی وابسته باشد، به نوع نگاه و بینش زوجین نسبت به زندگی و رفتار آنها وابسته است.

منابع:

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

الف - کتب فارسی

- ۱- دهخدا علی اکبر، "لغت نامه"، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، چاپ اول، ج ۱.
- ۲- ذاکرالحسینی، محسن، "فرهنگ آندراج"، ذیل خاندان و خانواده، فصلنامه فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۲۰۲۴.
- ۳- قرائتی محسن، "تفسیر نور"، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۵، چاپ سوم، ج ۹.

۴- محمدی ری شهری، "تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث"، ناشر: موسسه علمی

فرهنگی دار الحدیث، چاپ: ۱۳۸۹ ه. ش، ج ۲.

۵- ویلیام جیمز، "دین و روان"، ترجمه مهدی قائن، تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر

کتاب ۱۳۵۶، چاپ اول.

ب- کتب عربی:

۱- ابن بطریق، الحافظ یحیی بن الحسن الاسدی الحلی، "عمده عیون صحاح الاخبار فی

مناقب الامام الابرار"، قم، النشر الاسلامی، جلد ۱.

۲- ابن منظور، "لسان العرب"، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۳ق، چاپ سوم، ج ۸،

احمد فراهیدی، العین، انتشارات اسوه قم، ۱۴۱۴ق، چاپ اول، جلد ۲.

۳- ابن شعبه حرانی، ابو محمد حسن بن علی ۱۳۷۳، "تحف العقول"، ترجمه و تصریح آیت

الله کمره ای و علی اکبر غفاری، تهران، کتابچی.

۴- ابن طیفور، ۲۲-۱۹؛ اربلی، ۱۴۳۳: ج ۲، صص ۱۱۳ و ۱۱۴؛ صدوق، ۱۳۹۱: ۲۰۴؛ همو،

۱۴۱۰: ۳۵۴ و ۳۵۵، مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۲، ص ۲۶۴ به نقل از خصال؛ شاکری، ۱۳۹۳:

ج ۲.

۵- ابن شهر آشوب، ابوجعفر محمد بن علی "ابن شهر آشوب" ۱۴۳۰ ق، جلد ۳، مناقب آل

ابی طالب (ع)، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات.

۶- طباطبائی، "المیزان"، مترجم سید محمدباقر موسوی همدانی، قم انتشارات جامعه

مدرسین، چاپ اول، ج ۲، ص ۵۲۸ ابن شهر آشوب، ۱۴۳۰: ج ۳، ص ۱۳۱ م ج ۴۳.

۷- طبرسی علی بن حسن، "مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار"، نجف، المكتبة الحیدریه، ج

۱، ص ۳۵۳

۸- علامه مجلسی، محمد باقر، "بحار الانوار"، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۴ ه. ق.

ج- مقالات:

۱. سمانچو، پاناپا «جایگاه و نقش زن در آرامش خانواده»، پژوهش‌های اسلامی

جنسیت و خانواده»، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۸.

۲. معارف، معارف، قماشچی، احمد «عوامل آرامش خانواده در سبک زندگی امام علی

علیه سلام و حضرت فاطمه سلام الله علیها»، مطالعات راهبردی زنان،

شماره ۷۴ زمستان ۱۳۹۵.

۳. ملکه یعقوبی، سید عزت الله احمدی، «نقش زنان در ایجاد امنیت اخلاقی و اجتماعی

از منظر قرآن و روایات»، شماره ۱، شهریور ۱۴۰۰.

د- سایت :

https://www.asriran.com	۱. عصر ایران
https://www.javanonline.ir	۲. جوان آنلاین
https://shahraranews.ir	۳. شهر آرانپوز
https://ensani.ir	۴. انسانی
https://www.irna.ir	۵. ایران
https://rasekhoon.net	۶. راسخون